

Význam šamanismu v postmoderní době na příkladu oblasti peruánské Amazonie

The Purpose of Shamanism in the Postmodern Age Demonstrated on the Peruvian Amazon District

Sylvie Abbasová

MSD IT Global Innovation Center, Svornosti 3321/2, 150 00 Praha
Email: sylvie.abbasova@gmail.com

Abstract

This article deals with a question of purpose of shamanism in today's postmodern age. It focuses on motives of western tourists that lead them to travel to shamans of the Amazon to participate in the shamanic ritual with ayahuasca. The field research was focusing mainly on the dual description of Amazon shamanism from the point of view of the shamans on the one hand and of the tourists on the other. The main part of the practical part focuses on the motives of passengers for travelling to the area with regard to their needs in the form of a treatment, seeking extraordinary experiences and learning of shamanic knowledges.

Keywords

Shamanism, Religion, Postmodern Age, Amazonia, Tourism, Qualitative Research

Klíčová slova

Šamanismus, náboženství, postmoderní doba, Amazonie, turismus, kvalitativní výzkum

Úvod

Žijeme v postmoderní době, ve které protichůdnost jevů je to, co ji provází na každém kroku. Na jedné straně se vytváří nové a lepší podmínky pro život, na straně druhé vzniká čím dál více nároků na jednotlivce, kteří žijí rozmanité životy postrádající jistotu a pevné vazby. Nedostatek času a náročnost práce často vytváří stres, úzkost a pocit nenaplněného života, a lidé začínají pátrat po tom, co v jejich životech chybí. Někdy hledají útěchu v zábavě, jejíž nabídka je v západním světě více nežli bohatá, někdy přesto ve své kultuře cosi postrádají, a tak začínají hledat jinde. Poslední dobou se zájem postmoderního člověka začal upínat směrem k jihoamerickému kontinentu k životu amazonských šamanů, o kterých se možná domnívá, že stále žijí v souladu s přírodou a léčí podle tradice svých předků. Možná tento život je něčím, co západní společnost fascinuje, možná je to něco, co ve své kultuře postrádá, a možná je příčinou také náboženství, kterého je v postmoderním světě čím dál méně.

Tento článek se zabývá významem šamanismu v postmoderní době. Snaží se zachytit důvody, které vedou dnešní západní společnost k tomu, aby podnikala cesty do vzdálených oblastí Amazonského pralesa, aby zde zakusila znovu život v přírodě a nechala se léčit tradiční medicínou zdejších šamanů. Dnešní globalizovaný svět umožňuje uskutečňovat cesty napříč naší planetou, čímž dochází k propojování zdánlivě vzdálených oblastí. Tak jako tradiční prvky šamanismu pronikají do západní modernizované kultury, tak i naopak změny u jihoamerických šamanů v důsledku ovlivnění západním turismem jsou rovněž čím dál více patrné.

Metodologie

Tato práce vznikala primárně na základě terénního výzkumu, který vedl k získání relevantních dat v souvislosti s předkládanou problematikou. Výzkum se soustředil především na významy, které příkládají fenoménu šamanismu obyvatelé západního a modernizovaného světa na příkladu českých turistů. Hlavní výzkumná část se opírala o výpovědi informátorů – 12 turistů z České republiky, a jejich motivů pro cestování do oblasti peruánské Amazonie za účelem podstoupení ayahuascového rituálu. Tyto výpovědi byly doplněny o pohledy peruánských šamanů – Dona Matea a Dona Alvara.¹

Jako výzkumné techniky byly zvoleny polostrukturované rozhovory s peruánskými šamanými a turisty z České republiky a zúčastněné pozorování v amazonském městě Pucallpa, které je po Iquitos druhým nejvyhledávanějším místem šamanských ayahuascových ceremonií.

Amazonský šamanismus

Tak jako geografické podmínky daly vzniku třem částem Peru, zdejší šamanismu se dělí podle stejného principu. V peruánském šamanismu lze identifikovat tři hlavní proudy: šamanismus pobřeží (pobřežní *curanderos*²), šamanismus And (curanderos z hor) a šamanismus džungle (amazonští *vegetalisté*³). Název *vegetalisté* si získali amazonští šamani díky své rozsáhlé znalosti rostlin a bylin, které často kombinují a používají k léčbě, přičemž nejznámější kombinaci představuje právě *ayahuasca*.⁴

¹ Veškerá jména dotazovaných jsou v této práci uváděna anonymně z důvodu práce s osobními informacemi, a tudíž jména informátorů-šamanů a informátorů-turistů vyskytující se v této práci je třeba brát jako fiktivní.

² Curandero od španělského slova *curar* – léčit.

³ Vegetalista je název mestických indiánů – znalců rostlin, pomocí kterých léčí ostatní.

⁴ Ayahuasca představuje nápoj z bylin, kombinující především liány *Banisteriopsis caapi* a *Psychotria viridis* obsahující látky, které dokážou navodit psychoaktivní efekty.

Pro domorodé skupiny používající ayahuascu (a více pak spíš pro ty skupiny, které ji nepoužívají pouze ke komerčním účelům) znamená mnohem více, než jenom směsici z bylin. Hraje pro ně ústřední roli v náboženském a kulturním životě, je pro ně prostředkem získávání informací, které nelze získat běžnými způsoby, představuje způsob komunikace s duchovním a přírodním světem Amazonského pralesa. Znamená pro ně způsob, jak dosáhnout v jednom okamžiku absolutního spojení s celou Zemí i vesmírem. Umí odhalit plány nepřátel, komunikovat s fyzicky vzdálenými příbuznými, nalézt ztracené osoby a předměty, a někdy jí je i přisuzován vliv na tvůrčí činnost některých umělců. Konečně je také možností, jak léčit nejrůznější nemoci fyzické i psychické povahy. Proto šamani amazonských pralesů chovají ayahuascu v úctě a přisuzují jí atribut posvátné rostliny, kterou respektují a řídí se jejími zákony, protože jinak by jim mohla ublížit.⁵

Liána *Banisteriopsis Caapi* – základní bylina pro výrobu ayahuascy. Zdroj: *Producto*, <http://bit.ly/2OULP1s>.

Amazonský šamanismus má někdy také blízko k čarodějnictví (*brujería*). Podle Vitebskyho⁶ vzniká v komunitách s nestálou nebo nevýraznou mocenskou strukturou. Čím je slabší postavení vedoucího šamana, tím více hrozí k zanesení šamanských vědomostí z jiných světů do komunit. Často se jedná o vědomosti tvořící morálku a sociální kontrolu těchto skupin. Důvodem vzniku čarodějnictví je porušení diety v důsledku nedostatečné sebekázně šamana. Tito šamani sešli ze správné cesty, a vybrali si jednodušší způsob své profese pro dosažení rychlejších účinků (zisků) či ublížení někomu jinému.⁷ Tito lidé používají černou magii *magia negra*, a proto se pro ně v šamanském světě vytvořil název *brujos* (čarodějové), který se postupně rozšířil i do západního světa skrze varování turistů místními. *Brujos* pijí nápoje z bylin pouze za účelem rychlého dosažení síly k provozování čarodějnictví, které může mít však smrtelné následky jak pro ty, kteří mají být léčeni, tak i pro šamany.⁸ Podle

⁵ LUNA, Luis Eduardo. *c. d.*, s. 79.

⁶ VITEBSKY, Piers. *The shaman*. London: Macmillan, 1995. ISBN 9780333638477, s. 48.

⁷ BEYER, Stephan V. *Singing to the plants: a Guide to Mestizo Shamanism in the Upper Amazon*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 2009. ISBN 9780826347299, s. 77.

⁸ LUNA, Luis Eduardo. *Vegetalismo: c. d.*, s. 44.

výpovědi šamana Dona Matea může mít původ magia negra v předcích, kteří se dopustili černé magie, a je pokrevně předávána v rámci rodové linie. Jeho druhá verze hovoří o existenci šamanů, kteří věří v tzv. *ser supremo* (křesťanského Boha) a ti, kteří nevěří. Podle tohoto dělení se také určují šamani na ty, kteří pracují s bílou nebo černou magií. Šaman Don Mateo proto brujerii neřadí k šamanismu, ale spíše k satanismu, protože jak sám tvrdí: *Správný šaman má provádět léčbu ve jménu Boha.*

Ayahuascový rituál

Léčebný proces šamana, který v rámci seance provádí za účelem boje s duchy a záchrany duše, představuje tradiční formu šamanské léčby prováděné podle pravidel dané kosmologie, dosahováním extáze a setkáváním se s pomocnými a zlými duchy, zahrnující i boj, který může být v těžkých případech nemoci velmi nebezpečným. Snad jenom pro shrnutí uvedu krátký úryvek od šamana Dona Alvara, který věří, že provádí šamanskou léčbu dle tradice jeho předků:

Šaman zastává během ceremonie funkce léčitele, ochranáře a průvodce v nadpřirozených světech, ovládá energie ve prospěch ostatních. Je médiem těchto sil, a musí být v daný moment schopen ochránit léčeného i celou skupinu léčených. To dokáže pouze zkušený šaman s letitou praxí ovládnutí bylin i vyšších duchovních sil, především těch, které se nacházejí uvnitř jeho samotného.

Nyní bude představen ayahuascový rituál v rámci větší skupiny léčených, která není podmíněna vzájemnou znalostí jejich členů. Průběh ayahuascových ceremonií se v jednotlivých šamanských centrech příliš nemění. Začátek celé seance spočívá v tom, že šaman provádějící rituál se setká postupně se svými pacienty, s nimiž si krátce povypráví o tom, co je trápí po duševní a fyzické stránce těla, a podle toho připraví příslušný nápoj. Poté se šaman usadí doprostřed zatemněné místnosti nebo *maloky*⁹ blízko džungle.¹⁰ Informátorka Jitka vzpomíná na seanci, která se odehrávala v *maloce* uprostřed džungle. Podle ní tím, že se seance děje na takovém místě, které je otevřené a uprostřed přírody, může dojít k navození mnohem většího efektu celého rituálu. *Vize po požití ayahuascy jsou prostoupeny přírodou a jejími tvory, zvuky z nedaleké džungle tyto pocity umocňují* (Jitka, 42 let). Stejně tak dotazovaný Honza (29 let) měl obdobné pocity: *Ta džungle kolem vás naprosto prostoupí a ovlivní vaše sny.*

Poté si šaman připraví vše potřebné pro rituál na obřadní stůl *mesa* – cigarety *mapacho*, chrastidlo z listů *shapaca*, malé misky a láhev na nápoj z ayahuascy a parfém *agua de florida*. Když je připraven, začne chodit po místnosti a každého účastníka zvlášť navoní

⁹ *Maloca* je dřevěné obydlí, ve kterém se provádí ceremonie s ayahuascou.

¹⁰ Terénní poznámky autorky.

parfémem *aby jej ochránil, a aby mohl předstoupit před ayahuascu čistý*. (šaman Don Alvaro)

Šaman začíná seanci *icaros*¹¹ zpívající směrem k láhvi s ayahuascou, vyfukuje kouř mapacho na hladinu nápoje, který nalévá ostatním. Symbolika kouře hraje důležitou roli, neboť představuje pomyslný přechod mezi profánním a posvátným světem. Tím dochází k dočasnému smazání hranic mezi těmito světy, a zároveň k začátku seance. Teprve poté je ayahuasca předána ostatním, kteří vypijí kalíšek nápoje až do dna, a pak se jako poslední napije šaman, aby získal časový odstup a mohl držet dohled nad ostatními. Po půl hodině se předpokládá, že se projeví první účinky ayahuascy, a šaman jde zkontrolovat, jestli jsou všichni *mareados* - omámení nápojem, a začíná znovu zpívat *icaros*. Tento moment je v rámci seance klíčový, jak upozorňuje šaman Don Alvaro, protože s příchodem prvních halucinací začíná šamanův zpěv měnit jejich průběh, a dle jeho výpovědi: *Šaman vysílá svým zpěvem energii, kterou dokáže kontrolovat účinek, jenž má být u pacienta vyvolán...* s ayahuascou se také dostávají reakce intoxikace, na které člověk může reagovat zvracením. Je to součástí léčebné kúry, kdy tělo prochází očistou, jak doplňuje šaman Don Alvaro. Dále také zdůrazňuje důležitost diety pro dosažení efektivity celého rituálu. Vize, které ayahuasca navozuje svému příjemci, chápe jako posvátnou esenci, jež má být darem pro ty, kteří přistupují k rituálu se zodpovědností. *Pokud se někomu nedostaví vize, je to dáno tím, že matka rostlina jej nechce přijmout. Nejčastěji se tak děje, pokud pacient neotevře svoji mysl pro to, aby byl učen, nebo předstoupil před rostlinu matku nepřipraven, například proto, že nedodržel předtím dietu.* (šaman Don Alvaro)

Skupinový ayahuascový rituál v centru Temple of the Way of Light (Iquitos). Zdroj: Guardian.

Po chvíli přidává šaman ke svému zpěvu zvuky *shapaca*, kterými zároveň víří vzduch a pomáhá nemocem opustit pacientovo tělo. Poté je třeba zopakovat rituál s kouřem, aby

¹¹ *Icaros* představují magické písně, jejichž základní funkcí při rituálu je vyvolat ducha rostliny-učitelky nebo zemřelých šamanů, použití k cestování do jiných sfér, zacházení s bytostmi z jiných světů, úprava vizí, léčba (samotné *icaros* mají kurativní moc) a lov živočichů. LUNA, Luis Eduardo. *c. d.*, s. 108.

šaman ochránil pacienty a nedošlo k návratu nemoci. Po čtyřech hodinách by měli všichni přijít k vědomí. Pokud se tak nestane, šaman musí zakročít a probudit pacienta mocným fouknutím kouře na hlavu, kudy dochází k napojení na svět duchů, aby jeho vize přerušil. Když přijdou všichni k vědomí, šaman se na chvíli dostává do role psychologa a rádce, a promlouvá se svými pacienty o jejich snech, a doplňuje výklad ayahuascy ohledně toho, co je třeba konat, aby se pacient cítil lépe.¹²

Motivy cestování za peruánskými šamany

O vymezení některých motivů vedoucích západní společnost za cestováním do Amazonského pralesa se pokusili autoři již v minulosti, například americké antropoložky Beatriz Labate a Clancy Cavnar ve studii *Ayahuasca Shamanism in the Amazon and Beyond*.¹³ v tomto díle můžeme najít pod těmito motivy vše, co je v protikladu k západní společnosti, neboli toho, co je předindustriální, předmoderní, přírodní, exotické, spirituální, tajemné, tradiční a časově neohrazené. Dobkin de Rios¹⁴ spatřuje hlavní příčinu v reakci lidí na konzumerismus, ve kterém lze získat v podstatě vše, a který má vliv na jedince v jeho přesycení. To, co však západní konzumní svět nenabízí je šamanismus v jeho čisté a tradiční formě i s jeho všemi léčebnými pozitivními efekty. Za hlavní motivy cestování informátorů-turistů do oblasti peruánské Amazonie v současné době lze považovat motivy **fyzické léčby**, **psychické léčby**, **drogového turismu**, **kuriozity** a **osvojení šamanského učení**. Tyto motivy byly vytvořeny podle nejčastějších odpovědí a významů, které jim byly dotazovanými turisty přisuzovány.

Motiv fyzické léčby. Jedním z častých motivů, který se vyskytoval ve výpovědích informátorů, byla potřeba fyzické léčby. Západní medicína si zvykla oddělovat léčbu fyzickou a psychickou, a pacient tak stojí před dvojitou volbou. Zvláště pak v případech, jedná-li se o nemoc, kterou nezažívá pacient poprvé. Nejčastěji v těchto případech preferuje pacient jako první léčbu fyzickou pro rychlé řešení vzniklého problému, protože si nemůže dovolit být kvůli zaměstnání dlouho nemocný. Dalšími důvody pro vyhledání lékařské pomoci v zahraničí je také například fakt, že s daným problémem si lékaři v České republice neví rady, nebo že může dojít k nepochopení ze strany lékaře, tak jako se stalo informátorce Jitce (42 let), když se snažila vysvětlit, že za jejím problémem na fyzickém zdraví se pravděpodobně skrývá víc, nežli jenom opakovaná bolest na levé straně těla. Zároveň se

¹² Terénní poznámky autorky.

¹³ CAVNAR, Clancy and LABATE, Beatriz. *Ayahuasca Shamanism in the Amazon and Beyond*. New York: Oxford University Press, 2014. ISBN 978-0199341207.

¹⁴ DOBKIN DE RIOS, Marlene, RUMRILL, Roger. *a hallucinogenic Tea, Laced with Controversy: Ayahuasca in the Amazon and the United States*. Westport, Conn.: Praeger, 2008. ISBN 978-0-313-34542-5.

domnívala, že na řešení takových typů problémů české lékařství není uzpůsobené, na rozdíl od například tradiční medicíny východních oblastí Číny nebo Indie. *Mně přijde zvláštní, že většina mých bolístek se vyskytuje na levé straně těla. A je to až takový, jako, že když mě bolí ruka, tak je to levá, když mě bolí noha, tak je to levá, když mě bolí zub, tak je to na levé straně, když mám problém s očima, tak je to na levé straně. Samozřejmě s obvodákem tohle řešit nemůžu. Takže jsem doufala, že třeba tady na tohle tam (u šamanů) dostanu nějakou odpověď.* (Jitka, 42 let) Výpověď dotazované naznačila také kulturní odlišnosti v chápání nemoci a v přístupu k jejímu léčení. To potvrzovali během interview i jiní dotazovaní. *U nás (v ČR) léčíme zvlášť tělo a zvlášť duši...* (Irena, 44 let) v české kultuře se nesetkáváme s léčbou duše a těla zároveň, a zdejší přítomnost meditačních či dechových technik se k nám dostala v rámci kulturních kontaktů a sílí v podmínkách globalizace. V šedesátých letech minulého století se řada antropologů začala věnovat studiu významu symbolů v rámci lidské interakce a zkušenosti uvnitř medicíny. S ohledem na kulturní prostředí jedince, které ho ovlivňuje, bylo provedeno několik studií, které srovnávaly systémy západní a tradiční medicíny zaměřené na sociokulturní konstrukci nemoci. Výsledky výzkumu potvrdily prospěch tradiční medicíny oproti moderní, která v léčbě některých nemocí selhala. Neúspěchy západní medicíny jsou důležitým faktorem, který se podílí na rozhodování o vynaložení mnohonásobně vyšších finančních prostředků za léčbu v ayahuascovém centru. Mnozí z dotazovaných věřili, že tato cesta pro ně může být definitivním řešením problému, a že již nebude třeba do budoucna vynakládat další finance na léčbu nemoci po návratu domů. Dotazovaní často během rozhovoru zmiňovali také odlišný přístup šamana. *Chování Dona Mariana se nedalo srovnat s tím od mého doktora v Praze.* (Lucie, 29 let) *Zeptal se mě (šaman) na to, co mě trápí po duševní stránce.* (Gabriela, 37 let). Dotazovaní vesměs chápali přístup šamana jako profesionální a více lidský, než nabízí jejich praktičtí lékaři. *Působil (šaman) na mě jako zkušený člověk...* (Jitka, 42 let) *Dokázal (šaman) mi pomoci, na rozdíl od mého obvodáka...* (Cyril, 33 let) Diagnózu nemoci také informátoři považovali za srozumitelnější, přestože byla interpretována z pohledu šamanské kosmologie. Celkově výsledky fyzické léčby informátoři reflektovali tak, že byli schopni i po návratu domů čerpat pozitivní účinky šamanské terapie. Po nástupu do běžného pracovního procesu se však nemoc postupně vrátila.

Motiv psychické léčby. Dlouhodobé účinky ayahuascových sezení lze naopak pozorovat v rámci léčby problémů s psychickou povahou, jež se může dostat k jádru problému pacienta. Dnešní společnost často nutí jedince vystupovat v rolích, které jim nejsou přirozené, a ve kterých se mohou projevit některé z psychických problémů. Pracovní prostředí klade vysoké

nároky na jedince, kteří často pracují ve stresu. Nejčastějšími pacienty šamana Dona Alvara jsou ti, kteří zažívají stres se symptomy nespavosti, úzkosti, deprese a pocitu nenaplněného života. Léčba ayahuascou může pomoci odstranit blok v hlavě léčeného, který mu tvoří překážku v osobním nebo profesním životě, může provést psychoanalýzu, která mu vysvětlí příčinu některých jeho neobvyklých chování. Ayhuascový rituál, který je postaven na principu zážitkové terapie užívající technik dýchání, hudby a cílené práce s tělem, může pomoci člověku najít cestu k sobě samotnému, což je také jedním ze všeobecných problémů provázejícím postmoderní společnost.

Souvislosti mezi psychickými a fyzickými nemocemi jsou dnes všeobecným poznatkem v medicíně. Častější příčinu fyzických nemocí představuje psychika. V mnoha evropských zemích, včetně České republiky, je stále oddělena psychická léčba od fyzické. Praktičtí lékaři jsou těmi, kdo první řeší problém pacienta, a pro nevzdělanost z oboru psychosomatické medicíny nejsou schopni pacientovi pomoci, třebaže se domnívají, že za problémem stojí psychika. Lékař provádějící první prohlídku nemocného nejdříve zjišťuje stav fyzické stránky člověka, a na základě té určuje diagnózu a předepisuje léčbu.¹⁵ Nicméně v oblasti studií psychosomatické léčby byl ale zaznamenán pokrok. Dnešní výzkumy se začaly zaměřovat na pacientovo vědomí, snění, meditace, mystické zkušenosti a účinky placebo efektu, které byly shledány jako pozitivní při léčbě v rámci šamanských praktik. Výzkumy začaly čerpat informace od samotných šamanů, a tak mnoho psychologů a psychiatrů zahrnuje některé z technik šamanismu do své praxe. Lze obecně říci, že západní psychologie dnes dokáže ocenit náboženské praktiky a šamanismus více, než tomu bylo v letech minulých.¹⁶

Důležitým faktorem je i rituální očista (*limpieza*), která napomáhá eliminovat toxiny v lidském organismu tím, že ayahuasca dokáže vyvolat pocit zvracení. Tímto způsobem lze také odbourat psychické bloky, které mohl člověk získat už v prenatalním období, či v důsledku transgeneračního rodinného traumatu.¹⁷ Ayahuasca pomáhá člověku zbavit se v těle všeho co je cizí, což je podle šamana Dona Matea podstata nemoci – přítomnost cizích předmětů a energií v těle člověka, které na to reaguje nemocí. Funkce ayhuascy spočívá v korigování sebepojetí člověka tím, že projasňuje obraz, který si o sobě trvale utváří a dovoluje mu vydat ze sebe vše, co ho tíží. Šaman Don Alvaro vysvětluje důležitost očisty podle svých duchovních představ. Nemoc nazývá jako *cochinada*, což znamená doslova

¹⁵ *Když hlava ubližuje tělu*. [online] Česká televize.

¹⁶ WALSH, Roger N. *The World of Shamanism: New Views of An Ancient Tradition*. Woodbury, Minn: Llewellyn Publications, 2007. ISBN 978-0-7387, s. 18.

¹⁷ HORÁK, Miroslav. Případ Takivasi. Koncept tradiční domorodé medicíny peruánské Amazonie. *Antropowebzin* 2/2010, s. 101–107.

svinstvo, které když se nachází v lidském organismu, je třeba odstranit. Dieta a ayahuasca dokáže tento problém řešit, *protože ayahuasca vás donutí vylučovat nečistotu z organismu skrze zvracení, a tím dochází k limpieza.* (šaman Don Alvaro)

Z výše uvedeného lze ayahuasce přisuzovat ozdravné účinky v rámci psychické léčby, které nabývají dlouhodobějšího charakteru. Tato psychoaktivní látka dokáže v rámci silných halucinací pomoci člověku překonat nějaký problém, který je ukrytý hluboko v jeho podvědomí, a který si mohl přivodit již v prenatalním období svého života, a tudíž jej nemohl ovlivnit. Ozdravný účinek ayahuascy byl prokázán i u očisty, která pomáhá přispět jak k fyzickému, tak psychickému zdraví jedince. U meditací používajících techniky dýchání byly rovněž dokázány pozitivní účinky už dávno u východních náboženství. Na podobné bázi pracují i dechová cvičení a zpěvy icaros. Informátor Cyril (33 let) ale vzpomíná také na jeden ayahuascový večer, kdy musel zavolat šamana, aby přerušil jeho vizi, která se proměnila v traumatický zážitek plný strachu namísto euforie, na který už prý jen tak nezapomene.

Motiv drogového turismu. Další důvod pro cestování do peruánské Amazonie představuje motiv drogového turismu. V roce 1994 použila Dobkin de Rios výrazu drogového turismu v článku *Drug Tourism in the Amazon*¹⁸ v reakci na stále rostoucí fenomén cestování západních turistů do peruánské, ekvádorské a brazilské Amazonie za účelem vyzkoušení halucinogenních rostlin, a zvláště pak jejich směsi ve formě ayahuascy. Nárůst tohoto typu cestování způsobily především cenová dostupnost letenek, šíření informací o ayahuasce skrze internet, a celkově pak podmínky globalizace, které dokážou spojovat prostorově vzdálená místa. Fenomén drogového turismu, který za posledních patnáct let nepřetržitě roste, se stal zároveň její temnou stránkou, neboť dovoluje západní společnosti to, co je v jejich podmínkách mnohdy zakázané, a zároveň může být nebezpečné bez odborného dohledu při konzumaci ayahuascy.

Motiv drogového turismu rovněž souvisí s hnutím New Age.¹⁹ Zájem mladých lidí o drogovou tematiku se zrodil jako kontrakultura s mohutným sociálním a duchovním základem myšlenek alternativní éry šedesátých let vymezující se vůči majoritní společnosti moderních industriálních společností a často porušující její zavedené konvence. Podávání ayahuascy od člověka (brujo), který používá ayahuascu primárně za účelem dosažení finančního zisku, může být pro jeho zákazníka velmi nebezpečným, stejně tak jako přístup pacienta k ayahuasce pouze jako k droze, kterou chce uspokojit své krátkodobé psychedelické

¹⁸ DOBKIN DE RIOS, Marlene. *Drug tourism in the Amazon* [online].

¹⁹ New Age představuje hnutí, které vzniklo v 70-tých letech minulého století v USA, a které hlásalo příchod „nového věku“ lásky a světla, a dále předvíдалo nadcházející éru jakožto éru osobní transformace, uzdravování a hledání nové spirituality. *New Age Movement* [online].

potřeby. Když pak dojde ke kombinaci těchto oboustranných faktorů, následky ayahuascového rituálu mohou být fatální. Nedodržování diety, neznalost účinků ayahuascy spolu s nemocí, která by měla být sdělena předem (například vyšší tlak může v kombinaci s ayahuascou způsobit infarkt), v lepším případě turistovi nic nedá, v horším případě můžou způsobit smrt, jak potvrdil šaman Don Alvaro. Často se stává, že dochází k odlišnému chápání toho, čemu jiní přisuzují atribut posvátného. Někteří turisté považují ayahuascu za pouhý způsob, jak něčeho dosáhnout, v tomto případě změněného stavu vědomí v rámci psychedelické zkušenosti. Hranice, kdy dochází k používání některé látky v rámci náboženské praxe nebo v rámci například pouhé výplně volného času, nemusí být vždy hned patrná. Motivy člověka zakoušejícího psychedelickou zkušenost můžou být totiž různé, například tak může dělat v rámci osobní transformace, pro zintenzivnění vnímání a změny perspektivy vnímání, za účelem komunikace s posvátnem nebo ke zmíněným psychotherapeutickým účelům.²⁰

Šaman Don Alvaro si všímá jevu, kdy západní cestující přistupují k ayahuasce pouze jako k omamně látce. K tomuto přístupu se staví velmi kriticky a upozorňuje na nebezpečí, která v tomto důsledku mohou vznikat: *Mnoho cestujících chápe ayahuascu pouze jako prostředek, jak dosáhnout extáze. Za prvé je to velmi mylná domněnka, a může to být nebezpečné, za druhé ayahuasca je rostlina matka, je to posvátná květina, kterou bereme jako dar, a nesmí se zneužívat její pohostinnosti, jinak člověk dopadne zle. Já sám jsem se setkal s případy, kdy se tohle v Pucallpě dělo, v podstatě stále děje. Existuje mnoho falešných šamanů, kteří zneužívají toho, co je naučili jejich předci, a teď používají pouze za účelem výdělku. Namíchají nápoj, podají ho neznalému turistovi, a pak předstírají celý rituál.*

Na rozdíl od šamanů rostlin, kteří pijí ayahuascu, aby viděli rostlinu matku pro potřeby ochrany sebe a své rodiny od nepřátel, kvůli poznání budoucnosti, nebo léčby fyzických, emocionálních a psychických nemocí, měštní turisté zakoušejí cestu vlastní sebe-aktualizace a vnitřního růstu. V postmoderním světě, kde si lidé už nepěstují potraviny pro vlastní přežití, kde se instituce rodiny rozpadá, kde figuruje absence komunitních tradic a jejich sdílených názorů, členové této individuální společnosti jsou zaníceni pocity nízké sebeúcty a ztrácejí se v hodnotách.²¹

Informátoři, kteří se rozhodli vydat do Peru s primárním účelem zájmu o ayahuascu jako omamnou látku se nacházeli v mladší věkové kategorii, byli zaměstnaní, svobodní,

²⁰ LUŽNÝ, Dušan. *Neošamanismus-postmoderní techniky extáze*. Religio: revue pro religionistiku, Brno: Česká společnost pro studium náboženství Brno, 1995/2, s. 169-180.

²¹ DOBKIN DE RIOS, Marlene, RUMRILL, Roger. a *hallucinogenic Tea, Laced with Controversy: Ayahuasca in the Amazon and the United States*. Westport, Conn.: Praeger, 2008. ISBN 978-0-313-34542-5, s 69-70.

a měli relativně dostatek volného času. Věk hraje také svoji roli v přístupu k životním situacím, které dokážeme řešit v mladším věku s nadhledem, s ochotou více riskovat, a nepřemýšlet tolik o možných důsledcích našich rozhodnutí, než když jsme starší. To dokládá například výpověď informátorky Adély (27 let): *Dneska bych už asi byla moudřejší, s novým zaměstnáním přišlo přestěhování a osamostatnění se od rodičů, dneska bych více rozmyslela, jestli kvůli zakušení nějaké drogy poletím tak daleko, a jestli vůbec budu chtít zkoušet nějakou drogu.*

Motiv kuriozity. Kuriozita, která láká cestující do exotických zemí spolu s možností nevšedního zážitku, bývá častým důvodem pro návštěvu šamanů v Amazonii. Motiv kuriozity často souvisí s motivem drogového turismu, a lze jej chápat rovněž jako všeobecný odraz postmoderní společnosti, který má ještě blížeji k pojmu ludické společnosti od Mühlpachra.²² Se změnou k lepším životním podmínkám obyvatel západního světa došlo i ke změně zájmů, hodnot a postojů postmoderního člověka. Dnešní člověk používá každodenně počítač pro svoje pracovní nebo osobní potřeby, a jeho reakcí na tuto situaci může být pokus o únik do světa bez moderních technologií. Typický je zájem o cestování a trávení volného času v přírodě, které jedinci město neposkytne, nebo mnohostranný zájem o co největší naplnění volného času nejrůznějšími komerčními aktivitami. Cestování nabízí dočasnou změnu v životě lidí, který jej shledávají jako stereotypní.

Životní styl představuje kulturně podmíněný způsob uspokojování potřeb jedince, který je spojen s jeho hodnotami a normami. Někdy se o něm hovoří také jako o životní úrovni nebo kvalitě života. Je snahou vymezit se vůči univerzálnímu způsobu života většinové společnosti, proto se odehrává na úrovni individuální. Často se setkáváme s tvrzením, že někdo má originální životní styl. Ten se může projevit například v estetických potřebách jedince, v jeho časovém harmonogramu, v jeho účasti v osvětové činnosti, v materiální spotřebě, ale i čím dál více v rekreačních aktivitách. Možnosti utváření životního stylu jsou dnes obsáhlé, a mnohdy dochází ke kombinaci několika stylů souvisejících s filosofií jedince, jak tvrdí například informátorka Irena (44 let): *Mě vždycky lákaly věci buďto s esoterickou povahou nebo ty, které jsou něčím výjimečným, a u nás sehnat nelze. Vyzkoušela jsem tedy kurzy reiky, kundaliní jógy, ale i numerologii, a šamanismus z Amazonie ve mně zanechal hluboké zážitky, a už je také součástí mého životního stylu a filosofie.* Jedním z hlavních problémů postmodernismu je zvládnutí plurality heterogenity a jinakosti životních

²² Společnost, která si ráda hraje, a která odsouvá pracovní povinnosti do pozadí v momentě, kdy postrádají hravost. MÜHLPACHR, Pavel. *Životní styl mládeže jako příčina sociálního handicapu* [online].

stylů tak, aby stále byl zachován důstojný život jedince ve společnosti.²³ Problém nalézání originality a specifického životního stylu úzce souvisí s potřebou seberealizace Maslowovy pyramidy potřeb.²⁴ Seberealizace na jedné straně dává možnosti komerčnímu trhu, který nabízí nepřehledné množství značek, se kterými se jedince může ztotožnit a vymknout se tak „davu“, ale i čím dál více zaujímá nabídkou nevšedních zážitků. Dochází ke vzniku plurality, při které musí jedince volit mezi různými způsoby chování a jednání, které se ztotožní s jeho stylem.

Motiv osvojení šamanského učení. S ohledem na praktikování šamanismu v České republice, jehož základy jsou čerpány nejčastěji ze šamanismu Latinské a Střední Ameriky byla navržena také kategorie s motivem osvojení šamanského učení. V českém prostředí roste počet lidí, kteří se po návratu domů do České republiky rozhodnou sami praktikovat šamanismus, nebo se sdružovat v rámci novodobých šamanských hnutí. Tato kategorie odráží možnosti postmoderního člověka, který není vázán k náboženské instituci a může tak inklinovat k vyhledávání osobní spirituality. Tu může hledat daleko od domova, aby zde našel to, co hledá, a poté se může rozhodnout na místě zůstat, nebo si přivést své zážitky domů, kde je začne nabízet i ostatním.

Informátorka Gabriela (37 let) podnikla cestu do Amazonie, protože cítila nenaplněnou duchovní potřebu, která by doplnila její soubor spirituality tvořený z prvků převážně cizích náboženství. Po absolvování ayahuascové ceremonie se stala amazonským šamanismem fascinovaná, a uvažovala o možnosti praktikování šamanismu v rámci výdělečné činnosti i po návratu do České republiky. Podle Bowie²⁵ když se člověk ze západu rozhodne praktikovat šamanismus v domácím prostředí, stává se tak nejčastěji ze zvědavosti, nebo z hlubšího duchovního důvodu. Paradoxem však je, že tak nastává ve společnosti, která šamany neuznává. Nejčastější projev šamanismu na západě lze vyzorovat v podobě seminářů a nejrůznějších seancí v přírodě, kde se naskýtá možnost stát se šamanem také. Pokusy o provádění šamanismu v západní společnosti však mnohdy nemají nic společného s původní tradicí, jak popisuje například Vitebsky: *Téměř celou historii šamanismu formují tradiční kultury, které tvoří základ naší znalosti šamanského chování. Toto chování obsahuje prvky neslučitelné s hodnotami Hnutí New Age, mezi které patří vegetariánství, feminismus nebo snaha vyloučit z léčení magii. Existuje proto riziko, že noví šamanisté vytvoří svůj vlastní*

²³ MÜHLPACHR, Pavel. Tamtéž.

²⁴ Maslowovu pyramidu potřeb je třeba chápat ve směru zespoda podle stupně důležitosti uspokojování potřeb jedince. Nejdříve dochází k uspokojování potřeb fyziologických, poté se lze zabývat potřebami bezpečí, sounáležitosti a lásky, potřebami uznání a úcty až k potřebám zmíněné seberealizace. MASLOW, Abraham. *Religions, Values, and Peak Experiences*. Columbus: Ohio State University Press, 1964.

²⁵ BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-3789, s. 169.

*zidealizovaný obraz šamanismu a pak začnou odsuzovat tradiční společnosti za to, že nedokáží podle tohoto vzoru žít.*²⁶

Provázejícím jevem postmoderního člověka je pluralita na úrovni jeho spirituality, která dovoluje čerpat z mnoha myšlenkových směrů. Spiritualitu tak nelze zařadit do jedné duchovní tradice, protože do ní mohou vstupovat prvky pocházející z úplně jiných oblastí, jako jsou politika, věda, umění, sport nebo psychoterapie. To, co prostupuje spiritualitu jedince, je ovlivněno často jeho osobní zkušeností vyplývající například ze setkání s přírodními úkazy nebo z mezilidských vztahů, společenský vliv pak může hrát druhotnou roli. Do osobní spirituality žité bez návaznosti na určitou duchovní tradici mohou vstupovat prvky jiné duchovní tradice, například z židovství, jógového a meditačního cvičení východních náboženských systémů, esoterické myšlenky kosmické energie, existence čaker jako energetických center v lidském těle a mnohá další.²⁷

V České republice existuje síť, ve které se sdružují lidé věnující se spirituálním záležitostem, pro které se zde vžil spíše název esoterika. Někteří z nich se často prezentují jako šamani či novodobí šamani, kteří o sobě tvrdí, že dokážou léčit skrze energie a byliny. Tato nabídka nejčastěji probíhá v rámci komerčních služeb. Přítomnost těchto prvků v českém prostředí podpořilo také otevření evropské pobočky *Nadace pro šamanská studia v Evropě (Foundation for Shamanic Studies Europe)* v sousedním Rakousku. V České republice v současné době funguje například šamanské hnutí *Oko Bohů*, které se prezentuje jako *česká organizace zabývající se rozvojem a výzkumem vědomí skrze šamanské meditační a jogínské techniky*. Autorem tohoto projektu je Zdeněk Ordelt, který jej zakládal po předchozích zkušenostech získaných od šamanů Střední a Jižní Ameriky. Po své návštěvě Peru v roce 2016 rozšířil svoji nabídku služeb i o učení peruánských šamanů. Služby Oka Bohů zahrnují posvátná učení, která lze zprostředkovat buďto zde v České republice nebo skrze cestování do zahraničí. Zmíněný autor se také snaží obnovit šamanismus v českém prostředí s ústředním odkazem na slovanské národy. Nejbliže se provádění amazonského šamanismu v ČR nachází šaman Jan Rostlinka, který stojí za projektem *Ayahuasca, šamani a Amazonie*.²⁸

K rozšíření šamanských hnutí v českém prostředí přispívá také zdejší náboženská tolerance. Náboženský profil České republiky je charakteristický svým stupněm religiozity, který se řadí k vůbec nejnižším v rámci postkomunistických zemí střední a východní Evropy. Zajímavost pak tvoří v porovnání se sousedním Slovenskem, které je více prostoupeno

²⁶ VITEBSKY, Piers. *The shaman*. London: Macmillan, 1995. ISBN 9780333638477, s. 151.

²⁷ VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Rozpoznat neviditelné*. Dingir 3-2010, Praha: Dingir, s. 105.

²⁸ ROSTLINKA, Jan. *Ayahuasca, šamani a Amazonie*. [online].

křesťanstvím, přestože tyto dva státy dlouhou dobu tvořily na mapě jeden státní útvar. V českém prostředí dochází i nadále k posunu od náboženských skupin institucionální formy k růstu náboženského indiferentismu či dokonce apateismu. s náboženstvím souvisí role jedince, jehož konstrukce individuální identity se týká i té s náboženskou povahou. V dnešních podmínkách může nabývat tato identita velice komplikovaného a ambivalentního charakteru, jelikož může být prostředkem změny a inovace jedince (konstruování na základě odlišení já od ne-já), stejně tak jako může být proměnlivá, mnohvrstevná, osobní a sebereflexivní. V sekulárním prostředí dochází k podporování růstu individuální identity, která bude přijímat odlišné prvky, než jaké nabízí jeho prostředí, aby se jedinec stal například originálním.²⁹

Šamanský turismus

Cestování napříč geografickým prostorem bylo vždy součástí dějin lidstva. Teprve ale s průmyslovou revolucí prošlo významnými změnami v oblasti pracovních vztahů, rozvoje dopravních prostředků a komunikace, a následně v oblasti společenského chování, které dnes nazýváme cestovním ruchem. Podle Světové organizace cestovního ruchu³⁰ lze v cestovním ruchu zaznamenat dva segmenty cestování: první odrážející osobní potřeby jedinců (rekreace, návštěvy příbuzenstva, vzdělávání, léčby, náboženství/náboženské poutě, nakupování, transit a jiné další) a druhý ve formě obchodní a profesionální potřeby. Šamanský turismus v amazonské části Peru by dle této kategorizace mohl být zařazen do oblasti léčebných potřeb jedinců (odrážející motivy fyzické a psychické léčby) a potřeb rekreace (odrážející motiv kuriozity), popřípadě potřeby náboženské a vzdělávací (odrážejících motiv osvojení šamanského učení). Někdy se o šamanském turismu v rámci Amazonie hovoří také jako o zmíněném drogovém turismu, cestovním ruchu Ayahuascy nebo jako o *cross-kulturním vegetalismo*. Existuje řada možností pro výběr ayahuascového rituálu jak v rámci destinace, tak podle kvality služeb, které jsou šamanská centra schopna svým turistům nabídnout. Řada turistů volí možnost absolvovat rituál v malokách nabízejících *all inclusive* služby, namísto pití ayahuascy s místním *curanderem* v malé vesnici.

Šamanská ceremonie je zvláště v oblastech Iquitos, Pucallpa, Tarapoto, Yurimaguas a Puerto Maldonado nabízena formou placené služby, která může zahrnovat ubytování v délce jednoho až dvou týdnů, řadu ayahuascových sezení, podávání směsi z jiných bylinných nápojů, semináře nebo workshopy. Obzvláště v nejchudší oblasti regionu *Alto Amazonas*

²⁹ LUŽNÝ, Dušan, NAVRÁTILOVÁ, Jolana. *Náboženství a sekularizace v České republice* [online].

³⁰ *Tourism Highlights*. [online].

hraje šamanský turismus významný faktor finančního výtěžku. Častá je spolupráce mezi místními a cizinci, kteří se rozhodnou po absolvování ayahuascové ceremonie zůstat v Amazonii a zprostředkovávat služby šamanů zahraničním turistům. Dnes již také málokoho překvapí, když cizinec koupí pozemek v Amazonii, a postaví si zde vlastní šamanské centrum, které mnohdy nabídkou svých služeb předčí domorodé podnikatele.³¹

Ayahuascové centrum Dream Glade. Zdroj: Dream Glade, <https://www.dreamglade.com/gallery/>.

Informátorka Jitka (42 let) popisuje šamanskou seanci v centru *Kapitari* jako službu, která by se mohla řadit svojí kvalitou mezi některé evropské firmy. Její sedmidenní pobyt u šamana Dona Lucha zahrnoval jídlo (dietní stravu v podobě zeleniny, rýže a brambor), nocleh v chatce, byliny pro ayahuascový nápoj a jiné nápoje, dopravu lodí z Iquitos do džungle a služby šamana a překladatele. Cenu, kterou zaplatila za tyto služby (800 USD) shledává jako přiměřenou s ohledem na léčbu, kterou obdržela. *Šamanismus podle mě poměrně levně dokáže diagnostikovat a odstranit některé problémy, ne všechny a ne vždycky. Může to být alternativa vůči tomu, že dotyčný marně a dlouhodobě obíhá vyšetření na nesmírně drahých lékařských přístrojích. V dnešní době my jsme společnost, která je ochotna kupovat přístroje za miliardy, a lidem který je obsluhují dávat pár šupů. Tolik věříme technice, a co ty přístroje nenaměří, pro nás není vědecké.* (Jitka, 42 let) Stejně tak informátoři Karel a Irena chápou cenu za šamanskou službu jako optimální, vzhledem k jejich přístupu k západní medicíně, kterou považují za neefektivní. *Když si spočítám, kolik jsem investovala do návštěv lékařů, léků a přišla o peníze v rámci nemocenské, tak mi peníze za návštěvu amazonských šamanů neprijdou jako špatně investované.* (Irena, 44 let) Karel, který strávil tři měsíce ve stejném šamanském centru jako informátorka Jitka, vidí situaci podobně: *Ty peníze jsou určitě dobře investované, když si vezmeme, kolik věcí například z elektroniky si dokážeme*

³¹ HOMAN, Joshua. *Charlatans, Seekers and Shamans: The Ayahuasca Boom in Western Peruvian Amazon* [online].

koupat, a po roce je vyhazujeme. Navíc se koukněme například na psychology, kteří si účtují také nemalé částky za své služby, a kolikrát nevyléčí nic.

V šamanském centru se můžou také nacházet doktoři, kteří provádí předběžnou prohlídku před rituálem, ale také zasahují v případě potřeby během provádění rituálu, někdy je také přítomna ochranka, kvůli divoké zvěři. Existuje také možnost příplatku nadstandardních služeb, například v podobě návštěvy okolních přírodních památek. Informátor František (28 let) uvedl, že kromě základní ceny za desetidenní terapii ještě zaplatil dalších 90 dolarů za výlet k vodopádům *Velo de la Novia* nedaleko Pucallpy. Podle výpovědi některých informátorů lze také získat rozšiřující službu v podobě procházky do hluboké džungle se zkušeným instruktorem. Šamanská centra často také nabízejí slevu pro návštěvníky, kteří přicházejí absolvovat rituál po druhé. Častá je spolupráce mezi šamanskými centry a místními taxikáři nebo hoteliéry, kteří si takto navzájem pomáhají. Rozvoj konkurence způsobuje i naopak negativní reklamu, kterou šíří nejčastěji lidé z šamanova okolí, ale i například místní taxikáři, kteří dokážou na poslední chvíli změnit názor turistů, aby absolvovali šamanskou ceremonii jinde.³²

Šamanský turismus představuje vzájemnou službu mezi hodnotami postmoderní společnosti a domorodými národy, jejichž život je stále z větší části neprostoupen modernitou. Obě strany se snaží získat to, co je v jejich společnosti nedostatkové, v případě šamanů se jedná o moderní technologie, v případě západních turistů se jedná o návrat do přírody. Šaman využívá svých schopností, aby získal finance potřebné například ke koupi televizoru nebo mobilního telefonu, postmoderní turista obětuje své finance a opouští svět moderních technologií, aby se mohl vrátit zpátky v čase a žít na chvíli život v souznění s přírodou.

Dopady šamanského turismu

Tak jako každá komerční služba i šamanský turismus s sebou přináší dopady, které mohou nabývat jak pozitivní, tak negativní povahy. V případě turismu zde hraje velkou roli faktor v podobě chování turistů. Turisté se vyznačují specifickým turistickým chováním, které se liší před, během a po cestování, a které je dáno jejich postoji, očekáváním a reakcemi po využití služeb.³³ Několik výsledků turistického šamanismu bylo už interpretováno, jako v případě vzniku falešných šamanů brujos, kteří provádí rituály pouze za účelem zisku a mohou škodit nejenom turistům, ale i své konkurenci, kterou se snaží poškodit. Stejně tak, jako se stává jistým jevem, že turista, který zažije ayhuascovou ceremonii je jí natolik uchvácen, že se

³² Zápisky z terénního deníku.

³³ MARCH, Roger, WOODSIDE, Arch. *Tourism Behaviour: Traveller's Decisions and Actions*. Cambridge, MA: CABI Pub., 2005. ISBN 0851990215

rozhodne v Amazonii zůstat a věnovat se zde šamanismu také. Šamanský turismus dále vyvolává pracovní migraci v rámci Peru, která proudí směrem do Amazonie, kde místní Peruánci vytváří další druh konkurence, který může mít z ekonomického hlediska pozitivní důsledky, na druhé straně odpor místních vůči „téměř místním“ bývá podle šamana Dona Alvara mnohem tvrdší: *místní šamani málokdy strpí ve svém teritoriu někoho s podobnými rysy, a také si na ně více dovolí*. Mnozí z těchto *pseudošamanů*, jak šaman Don Alvaro nazývá své krajany, používají špatné látky, které mohou způsobit dlouhodobá mentální zranění. Někdy se také stává, že využívají vlivů ayahuascy ke svádění žen. Tento typ šamanů patří prý dle šamana Dona Alvara k nejbohatším v okolí, jejichž nabídka služeb je často podobná těm od cestovních kancelářích, a probíhá v rámci větší organizované sítě obchodních vztahů.

Ještě na konci osmdesátých let, kdy došlo k vydání díla *Vegetalismo od Eduarda Luny*³⁴ se jeho autor domníval, že i přes velkou míru individuality amazonských vegetalistů existuje u nich ochota sdílet informace a vědomosti se svými kolegy v rámci neformální sítě vztahů. V současnosti se situace změnila celkem radikálním způsobem a mezi zdejšími šamany panuje spíše rivalita, která může vést nakonec i k takové nedůvěřivosti, jež naruší tradici předávání šamanského řemesla v rámci rodiny. Šaman Don Alvaro tvrdí, že s nárůstem šamanských center v Pucallpě nelze chovat důvěru ani k členům vlastní rodiny, a po špatné zkušenosti si tradici hlídá pouze sám pro sebe.

Podle Fotiou³⁵ reakcí šamanů na vzrůstající konkurenci v oboru je navýšení cen za služby, jelikož cítí, že jejich pozice na trhu by mohla být ohrožena. Tím dochází k vytvoření nepřátelství v místní společnosti a k vzájemné zášti. Tato situace je patrná i turistům, kteří poté zvážejí, zda li nevyhledat služby šamanů jinde nebo využít situace a pokusit se dojednat službu za přijatelnou cenu. Současná podoba ayahuascového šamanismu není tolik autentická (lokálně endogenní a neměnná), ale je výsledkem kulturního kontaktu západní společnosti s amazonskými domorodci a vztahy, které zde v důsledku tohoto kontaktu vznikly. Vznik těchto mezikulturních procesů bývá přisuzován mediátorům, kteří tyto vztahy vytvářejí a spojují tak západní poptávající s místními nabízejícími. Tito mediátoři jsou nejčastěji lidé ze západu, kteří šamani sami nejprve učili svým schopnostem, aby jim pak pomáhali při obřadu, případně ho sami vedli. Často se o těchto šamanech hovoří jako o tak zvaných šamanech *gringos*. V neposlední řadě existují dopady šamanského turismu na přírodní prostředí. Nejedná se pouze o výsledky turistického chování, které mohou přispět k devastaci

³⁴ LUNA, Luis Eduardo. *c. d.*, s. 108.

³⁵ FOTIOU, Evgenia. *From Medicine Men to Day Trippers: Shamanic Tourism in Iquitos, Peru* [online].

Amazonského pralesa, jedná se také o poškození vzniklé v důsledku nadměrného pěstování rostlin pro ceremonie a k výzkumným účelům.³⁶

Závěr

Předkládaný článek se zabýval otázkou, jaký má význam šamanismus pro západní turisty v postmoderní době na příkladu českých turistů cestujících do oblasti peruánské Amazonie. Skrze dvojí pohled šamanů a turistů bylo ukázáno, jaké významy jednotlivé skupiny přiřkládají šamanismu, a které jsou v očích západních turistů mylné a mohou být i nebezpečné. Důvody zvýšeného zájmu českých turistů o cestování do peruánské Amazonie byly vymezeny podle jejich nejčastějších výpovědí a významů, které přisuzovaly zdejšímu šamanismu. Bylo vymezeno celkem pět motivů pro návštěvu českých turistů ayahuascových center: motiv fyzické léčby, motiv psychické léčby, motiv drogového turismu, motiv kuriozity a motiv osvojení šamanského učení.

Nejdůležitější motiv představoval důvod fyzické léčby. Důvěra informátorů v západní medicínu postupně klesá, protože nejde k jádru problému a neřeší psychosomatické problémy pacienta hned na počátku. Oproti tomu důvěra v šamanismus byla shledána u informátorů jako pozitivní především díky lidskému přístupu šamana, jeho srozumitelné interpretaci nemoci v rámci vizí a meditačním zpěvům icaros. Je zřejmé, že význam šamanismu v rámci léčby fyzické stránky člověka je vysoký. Zároveň je patrné, že informátoři si zvykli oddělovat fyzickou a psychickou léčbu, tak jako je i typické pro západní zdravotnictví. Motiv psychické léčby byl druhým významným důvodem pro vycestování za šamany. Dlouhodobý účinek léčby duševní stránky těla byl zaznamenán u informátorů i po návratu domů. Dnešní doba přináší vysoké nároky na člověka v zaměstnání, a špatné výkony v práci mohou být trestány neprodloužením pracovní smlouvy. Nejistota doprovázející každodenní život postmoderního člověka může být pro někoho dost stresující, a ne každý si může dovolit služby psychologa. Význam přisuzovaný psychické léčbě se rozvíjí v rámci moderní vědy, která shledává šamanskou léčbu jako pozitivní, kde její zapojení do západního zdravotnictví by mělo smysl.

Motiv drogového turismu a motiv kuriozity jsou odrazem potřeb postmoderního člověka žijícího ve společnosti, ve které neustále něco postrádá, a snaží se najít něco nového, čím by zaplnil svůj volný čas. Zvláště pak u mladých lidí jsou tyto motivy typické, protože

³⁶ Například Nezisková organizace *Multidisciplinární asociace psychedelických studií* se stala vedoucím představitelem ve výzkumech celé řady psychedelik (a obecně v rámci modelu léčení nebo poškození zdraví). Organizace se proto snaží získat potřebná oprávnění pro pěstování některých rostlin a jejich dostupnost pro vlastní účely. DOBKIN DE RIOS, Marlene, RUMRRILL, Roger. *A hallucinogenic Tea, Laced with Controversy: Ayahuasca in the Amazon and the United States*. Westport, Conn.: Praeger, 2008. ISBN 978-0-313-34542-5, s. 135.

lepší podmínky zaměstnání a životní úroveň otevírají dveře těmto možnostem, stejně tak jako možnosti dostupnějšího cestování v dnešním globálním světě. Motiv osvojení si šamanského učení se postupně stává fenoménem i v České republice, kde lze vyzorovat dvě jeho skupiny. Novodobí šamani, kteří se zajímají o esoteriku a jsou velmi blízko hnutí New Age, a kteří se rozhodnou vycestovat za amazonskými šamany účelově v rámci rozvoje osobní spirituality. Druhá skupina šamanů vzniká náhodně po návratu z ayahuascového centra, kdy se rozhodne osvojit si šamanské učení, a začne ho praktikovat buďto přímo v Amazonii, nebo doma v České republice. Tato praxe se může promítnout v podobě nabídky komerčních služeb šamanského léčení nebo zprostředkování zájezdu na ayahuascovou ceremonii do peruánské Amazonie.

Díky atraktivitě geografické polohy Peru, otevřené povaze amazonského šamanismu a motivům západních cestujících mířících do peruánské Amazonie došlo k vytvoření nového segmentu turismu zvaného šamanský turismus. Ten přináší na jedné straně výhody v podobě lepší životní úrovně místních obyvatel, na druhé straně stále větší pronikání lidí do Amazonského pralesa přispívá k jeho postupnému zániku, stejně tak jako i tradice amazonského šamanismu. Služba šamanismu by se dala také interpretovat jako vzájemná výměna nedostatkových hodnot mezi postmoderní a tradiční společností. Postmoderní člověk postrádá život v souznění s přírodou bez moderních technologií, v případě šamanů je to naopak potřeba získání této modernity.

Seznam použitých zdrojů

- BEYER, Stephan V. *Singing to the plants: a Guide to Mestizo Shamanism in the Upper Amazon*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 2009. ISBN 978-0-8263-4729-9.
- BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9.
- CAVNAR, Clancy and LABATE, Beatriz. *Ayahuasca Shamanism in the Amazon and Beyond*. New York: Oxford University Press, 2014. ISBN 978-0199341207.
- DOBKIN DE RIOS, Marlene, RUMRILL, Roger. *a hallucinogenic Tea, Laced with Controversy: Ayahuasca in the Amazon and the United States*. Westport, Conn.: Praeger, 2008. ISBN 978-0-313-34542-5.
- DOBKIN DE RIOS, Marlene. *Drug Tourism in the Amazon* [online]. Anthropology of Consciousness. California, 1994 [cit. 24. 10. 2018]. Dostupné z: <https://anthrosource.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1525/ac.1994.5.1.16>
- FOTIOU, Evgenia. *From Medicine Men to Day Trippers: Shamanic Tourism in Iquitos, Peru*. University of Wisconsin-Madison, 2010 [cit. 28. 3. 2018]. Dostupné z: http://www.neip.info/downloads/Fotiou_Ayahuasca_2010.pdf
- HOMAN, Joshua. *Charlatans, Seekers and Shamans: The Ayahuasca Boom in Western Peruvian Amazon* [online]. University of Kansas. Kansas, 2011 [cit. 24. 10. 2018]. Dostupné z: <http://bit.ly/citeseerx-ist-psu-edu>
- HORÁK, Miroslav. Případ Takivasi. Koncept tradiční domorodé medicíny peruánské Amazonie. *Antropowebzin* 2/2010, s. 101–107.
- Když hlava ubližuje tělu*. [online] Česká televize. [cit. 24. 10. 2018]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/2055608-kdyz-hlava-ublizuje-telu-psychika-je-stale-castejsi-pricinou-zdravotnich-problemu>
- LUNA, Luis Eduardo. *Vegetalismo: shamanism among the mestizo population of the Peruvian Amazon*. 1986. PhD Thesis. Almqvist & Wiksell International.
- LUŽNÝ, Dušan; NAVRÁTILOVÁ, Jolana. Náboženství a sekularizace v České republice. *Sociální studia*, 2001, 6.2001: 111–125.
- MARCH, Roger, WOODSIDE, Arch. *Tourism Behaviour: Travellers' Decisions and Actions*. Cambridge, MA: CABI Pub., 2005. ISBN 0-85199-021-5.
- MASLOW, Abraham. *Religions, Values, and Peak Experiences*. Columbus: Ohio State University Press, 1964
- MÜHLPACHR, Pavel. *Životní styl mládeže jako příčina sociálního handicapu* [online]. Škola zdraví 21. Brno, 2006 [cit. 28. 3. 2018]. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/z21/2006/konference_2006/sbornik_2006/pdf/046.pdf
- New Age Movement* [online] BRITANNICA. [cit. 24. 10. 2018]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/New-Age-movement>
- ROSTLINKA, Jan. *Ayahuasca, šamani a Amazonie*. [online]. [cit. 28. 3. 2018]. Dostupné z: <http://janrostlinka.cz/>
- VITEBSKY, Piers. *The shaman*. London: Macmillan, 1995. ISBN 978-0-333-63847-7.
- VOJTÍŠEK, Zdeněk. Rozpoznat neviditelné. *Dingir* 3/2010.
- WALSH, Roger N. *The world of shamanism: New views of an ancient tradition*. Llewellyn Worldwide, 2007. ISBN 978-0-7387-0575-0.